

MESTO na kome je Robert Clayton – tada mu je bilo dvadeset sedam – video svoju buduću ženu, uzdizalo se (a i dalje se uzdiže) nad okolnim predelom. Kad se domogne grebena brežuljka, put skreće desno. Clayton je zaustavio svog konja i osmotrio vidik – kako se to upravo na takvim mestima uzdignutim nad predelom nehotice čini – uto je i ona prilazila sleva, jednom livadom gde je greben brežuljka bivao širi, skakutavo galopirajući na svom lakom alatu.

To je onaj predeo među najljupkijima u jugozapadnoj Engleskoj. S grebena brežuljka, na kome se Robert Clayton zaustavio, vidi se samo teren koji se spušta do triput izuvijanog, bezmalo kao ogledalo mirujućeg rečnog toka u dolini, a s one strane reke opet dug stepenast blag uspon sa šumom na uzvišenju: toj okolnosti duguje se što su iz prizora izostali veliki pogoni za poljoprivredne mašine, koje je Robertov otac izgradio sasvim nedaleko odatle. Da prêko nije bilo šume, videli bi se vrhovi dimnjaka. Tako sve ostaje u zelenilu i bleskanju vode.

Već devet meseci kasnije, posle venčanja, uputili su se na svadbeno putovanje.

Ono je trebalo da ih odvede na neko egzotično mesto, a ipak ne predaleko: dakle nipošto recimo u Kanadu, iako je mlada tamo imala rodbinu. Pošli su na jug Austrougarske monarije, u Hrvatsku. Do Ostendea, Nirnberga, Pasaua i Linca egzotično bilo nije. U Beču – 1877. ovde još nije postojala filijala firme Clayton & Powers – brzo su izašli na prozor u svom hotelu u VIII becirku, jer se na ulici začula neka neobična a ljupka pesma koju su izvodile dve mlade žene, ležerno hodajući ulicom. Bile su to gradišćanske¹ Hrvatice koje su prodavale suhu lavandu: oglašavale su je pesmom.

.....
¹To jest, Hrvatice iz Burgenlanda. (Ovu i ostale fusnote dao je prevodilac.)

To je mlad par ipak doživeo kao nešto egzotično, nekako italijansko (tako rekoše). Njihov boravak u Beču nije potrajao i preterana vrućina učinila je da ne bude sasvim ugodan.

Videli su gornji Belvedere, prostrt pred njima i raširenih kri-la na suncu sve do malih tornjeva na uglovima, ali na prejakom suncu pogled im se nije dugo zadržao. Na tom svadbenom putovanju bili su možda i previše obuzeti sopstvenom putenošću i još predaleko od onog povratnog udara ispunjenja koji čini sasvim nerazumljivom takvu obuzetost, iako samo nakratko. Ali na terasi ispred palate ipak ih je – zahvaljujući pogledu još sličnom onome koji je jednom slikao Kanaletto – živo dotakla čestica vremena.

Par se vozio i fijakerom Glavnom alejom u Prateru. Zaustavili su kola i poželeli da prohodaju kroz prirodu, da se maknu od aleje, koračajući između prastarog drveća. Ali od komaraca je ovde bilo nemoguće hodati na miru. Videli su neku veliku baru ili jezerce s niskim peščanim obalama, u kome je pecalo nekoliko bosonogih dečaka – neshvatljivo je pritom ostalo kako podnose torturu komaraca – i od vremena do vremena ubacivalo svoj ulov u velike tegle za zimnicu koje su, dopola ispunjene vodom, stajale na obali.

Clayton se sagnuo i pogledao u te staklenke. U njima su bili vodozemci, daždevnjaci, delom napola providni, jedan s vatreno-crvenim trbuhom. Harriet, koja je stajala kraj njega, nije se sagla da vidi životinjice. Claytona je najednom skolilo neko osećanje čemera. Iz tih poslednjih dana propao je kao kroz neku rupu u inače gustom tkanju vremena tokom meseci pre venčanja, pao je ovamo na močvarno-peskovitu ivicu obale; a polusasušen rogoz dizao se u redovima u kao kristalno plavo nebo.

Vratili su se do kola koja su sasvim lagano, korakom, bila odmakla, pa su se ukrcali.

Sledeći dan produžili su put u egzotično; ono je započelo teškom vrućinom u poluzatvorenom kupeu prve klase, dok je voz još stajao u hali Južne železničke stanice. Prtljag je već bio smešten gore u mreže. Podjareni, isparavali su se koža i ispunja sedišta; dašak dima provukao se kroz prozor. Claytonu se činilo da Harriet mnogo manje od njega oseća vrućinu. Na peronu se u svakom

slučaju kretao više od nje, pošao je u susret nosaču, pa mu je potom pomogao i pri utovaru prtljaga. Harriet Clayton sedela je naslonjena u uglu. Clayton je bio dugonog, u struku krajnje tanak, gore znatno širi. Iz svog ugla Harriet je gledala njega koji je još stajao. Njeno lice nije izgledalo nimalo zajapureno, nos joj se nije nimalo sijao. Nad njim je imala jake, bezmalo srasle obrve. Sa zadovoljstvom je gledala u svog muža. Clayton joj se sviđao. Njegova krepka suvonjavost i vanredna visina (sin Donald bi jednoga dana trebalo da je nasledi) bili su joj sasvim po ukusu. Ništa nije govorila i nije se micala. Njen slamnati šešir visio je o jednom, ovde usađenom čiviluku. Tako je bila potpuno vidljiva njena tamnosmeđa, neobično bogata kosa. Nad usnom joj se tamnio mašak nausnice. Kad se brzi voz pokrenuo i napustio halu, uskoro su mogli proizvesti malo promaje kroz otvorena vrata kupea i otvoreni prozor prekoputa u hodniku. Pri bržoj vožnji Harrietin šešir je počeo ravnomerno da pleše. Postalo je osetno svežije i prijatnije. Clayton je izvadio svoju lulu i duvankesu, sačinjenu pola od kože, pola od gume.

„Miriše kao kod kuće“, reče Harriet kad je pripalio capstan² u lulu.

Brzi voz iz Beča do istinskog početka deonice preko Semeringa tada nije vozio mnogo manje od dva sata. Predeo je bio pust. Zove se ‚Štajnfeld‘. Harriet je čitala. Clayton je preko portira uspeo da dobije primerak ‚Tajmsa‘ od pre dva dana. Dotični hotelski portir bio je donekle od saveta u pogledu itinerera mladog bračnog para. Zvao se Andreas Milohnić i bio je Dalmatinac, s ostrva Krk, sin jednog hrvatskog brodskog kapetana. Gospodin Andreas bio je upadljivo lep – Harriet reče kako je uvek tako zamišljala stare Rimljane – i savršeno je govorio engleski; da ga na vreme nauči, omogućio mu je otac, brodski kapetan koji je i sam njime dobro vladao. Gospodin Milohnić, junior, međutim znao je još više, name francuski i italijanski (dakako i nemački, kao njegov otac), povrh toga latinski i grčki, jer u Zagrebu je pohađao gimnaziju i

.....
² Marka fermentisanog duvana za lulu.

uredno maturirao: tek potom je obavio školovanje i staž u ugostiteljstvu, iz čiste ljubavi prema tom pozivu. Hotelski recepcionar s dobrim izgledima. Stari Milohnić – inače vlasnik jednog patenta duge plovidbe i takođe od mladosti jedan od najboljih poznavalaca ostrva i hridi ispred dalmatinske obale, njihovih kanala i prolaza – otac je dakle u odmakloj starosti i posle penzionisanja pošao neobičnim putem. Neko nasleđe odvelo ga je u Bregenc u Forarlbergu. Tamo, za stolom u birtiji, jednom je nepoznatom gospodinu nagovestio odakle je i šta je bio po profesiji: izgledalo je međutim da upravo to silno dotiče i uzbuđuje neznanca. Predstavio se – akcionar nekoliko brodskih linija i brodogradilišta na Bodenskom jezeru, vlasnik čak tri velika putnička parobroda – nagovarao je starog Milohnića, koji mu se očito veoma dopao, da se preseli u Bregenc. Skoro je nemoguće doći do pravog kapetana za parobrodsku plovidbu po Bodenskom jezeru, a oni su, reče neznanac, ipak neophodni za njegove nipošto uvek mirne vode: stari Milohnić je sad brodio Bodenskim jezerom i pritom mu je bilo izvanredno dobro.

Milohnić junior pak, sposoban sin sposobnog oca, smislio je itinerer za Mr. i Mrs. Clayton, kakav je po svojoj prilici mogao načiniti samo neko ko detaljno poznaje zemlju. Unutar te rute našlo se i ciljeva za koje čak mnogi Austrijanci nikad u životu nisu čuli.

Kada je posle zadržavanja od desetak minuta voz opet krenuo, Clayton i Harriet ubrzo primetiše da se sad kreće uzbrdo. Predeo više nije bio ravan. S one strane široke udubljene doline ukazala su se šumovita brda. Čuli su lokomotivu kako brekće, zadihano ishukujući paru. Voz se živahno kretao. Zdesna, kroz otvorena vrata kupea i prozor u hodniku, mogla se videti samo strma padina, obrasla grmljem i šumom. Clayton se sagao malo levo u vetar, pogledao preko udubljene doline ka brdima, zatim napred, i video da se sad voze u blagim krivinama duž one padine. Tad je ugledao prednji kraj voza. Velika teška mašina žestoko je radila, osećala se svežina vazduha, uprkos dimu, a buka je sad proizvodila silnu jeku. Okrenuvši se od vetra, Clayton je na kraju voza otkrio drugu veliku lokomotivu, koja je dakle gurala, a ne vukla. Njen dimnjak

gromko je ispuštao stub dima, čija je belina bila zamućena čađavim izdisajima uglja.

Brda prekoputa dizala su se uvis. Ponovo su stali. Neki provincijski peron. Mnogi putnici napustili su vagone; kako se učinilo Claytonu, bili su višeg staleža, gospoda i dame, oni delom s rančevima ležerno prebačenim preko jednog ramena, one s elegantnim prtljagom; upravo je dole kraj kompozicije na kolicima prolazilo više žutih kofera i pljosnatih nesesera. Nekoliko gospode i dama bili su očekivani, nastalo je pozdravljanje, rukovanje, smeh; iskrslili su kačketi hotelskih poslužitelja.

Harriet nije gledala napolje. Clayton je stajao na prozoru. Ono što ga je tu dirnulo, bilo je nešto domaće, samo zašto? U Engleskoj nije bilo železničkih stanica usred planina, možda u Škotskoj, ali tamo on nikada nije bio. Peron se ispraznio. Voz se opet blago pokrenuo. Clayton je pogledao napred i primetio da pruga sad skreće nalevo. Jedva da je spazio vijadukt kojemu su se bližili, i kao takvoga ga prepoznao, uto već teren pored koloseka nestade kao progutan: već su se vozili na moćnim zidanim lukovima na ogromnoj visini i iznad nekog izduženog naselja čije je ulice dole presecao. Od prelaska vijadukta Clayton se više nije vraćao na svoje sedište pored Harriet. Pruga je svaki čas iznova zaokretala. Beše to kao da se spiralnim stepeništem penju do krova kakve zgrade. Kratko i šištavo proleteo bi zid u usećenim deonicama pa bi se odmah pogledu otvorila nova slika koju bi opet progutala tama i zatvorili tuneli. Clayton je imao osećaj da je već veoma visoko, ali išlo se još više. Video je kako prêko u širokom luku leži trasa železnice kojom su se upravo maločas provezli. Ponori pored pruge postajali su strmiji i dublji i naposletku vrtoglavi, kao da se voze nekom vrstom otvorene galerije. Pored su šištali njeni stubovi. U sledećoj krivini video je, i napred i pozadi, kako lokomotive izbacuju gromke mlazove pare.

Bilo je više stanica. Na njima su se iskrcavale slične osobe kao i na poslednjoj železničkoj stanici pre vijadukta; a isto je bilo i na peronu. Još više hotelskih poslužitelja.

Tokom čitave vožnje preko Semeringa Clayton je bio u neprekidnom pokretu; čas s hodnika gledajući uz neku vrlet, čas sa prozora kupea u provaliju. Opet su se vozili preko nekog visokog vijadukta. Clayton je iskočio na hodnik, želeo je da pogleda na više zderanu šumsku zaravan. Uto je i minula. Strmina je prišla tik uz prugu. Opet je ušao u kupe, izvinio se Harrieti zbog čestog ulaženja i izlaženja, pa pogledao kroz prozor u daljinu koja se ovde višestruko otvorila, pod suncem koje je poglelo na krševite zupce što su blago svetleli iz šuma, šuma dalekih i nalik mahovini. Harriet se osmehnula. Clayton je prizor doživeo direktno kao prekomernost. Ona je dabome primetila i jasno procenila da njegovo zanimanje za tu brdsku železnicu nadilazi zanimanje jednog inženjera. Uz to, on dabome nije bio železnički konstruktor, pa ni inženjer u onom uzvišenom smislu koji je ovde bio na delu, već specijalist za tehnologiju mehanike u fabrici mašina svoga oca, budući pogonski direktor, koji smišlja poboljšanja. Ali ipak tehničar; tako je i ovde bio kadar štošta da razume što ona nije ni primetila. O tim je stvarima Harriet razmišljala iza svojih sraslih obrva. Osećala je laki poremećaj sluha, otprilike kao vatu u ušima, ali nije spoznala uzrok tome: brzo prekoračivanje značajne visinske razlike. Clayton se udaljio od prozora. Pogledao je Harriet; ona sad međutim nije digla pogled, inače bi primetila da mu se lice takoreći natmurilo. Došla je neka stanica. Iz putnog vodiča Clayton je znao da se sad nalaze na nadmorskoj vidini od nekih 900 metara. Posle toga se zapravo sve završilo u oduženoj i hučnoj pomrčini tunela. Lampa na plafonu, za koju se kondukter pobrinuo još pre početka brdske deonice, oskudno je osvetljavala odeljak s tapaciranim sedištim, koji je sa svoja dva putnika hitao kroz mrak. Clayton je zatvorio prozore. U tunelu se Harriet još jednom setila njegovog oduševljenja železnicom, njegovog izgleda pritom, koji joj se veoma dopao. Misao, da se priključi onom oduševljenju taj put ju je jednako malo dotakla kao i pre. Tunel je minuo. Voz je kloparajući i lupajući jurio nizbrdo; to se jasno osećalo. Na planini je vožnja mestimice postajala veoma spora. Napolju se predeo primirio u šumovite visije koje su bivale blaže. Sad se najednom

Harrietin sluh sasvim povratio. Rekla je to mužu i od njega dobila objašnjenje te pojave.

U ZAGREBU bi im se katkad učinilo da su još u Beču; recimo dok su sedeli u jednom velikom kafeu. Naročito su lica kelnera bila sasvim kao u Beču, ali i lica mnogih gostiju. „Austrian faces“, reče Harriet. Robertu se to svidelo.

Vožnju preko Semeringa kasnije više nikad nije pomenuo.

Sledeći cilj puta bilo je neko trgovište u Kranjskoj po imenu Cerknica, koje su tada zvali i Cirknic. Ležalo je pored jezera koje povremeno, zajedno sa svom ribom i podvodnim življem, nestaje kroz podzemne kanale, u sasvim nepravilnim višegodišnjim razmacima, slično kao Nežider³ u Gradišću, čije je takvo svojstvo poznavao već i Plinije.

Ovde je gospodin Milohnić – u nekoj vrsti putnog rečnika, koji je sastavio bračnom paru i koji je sadržavao i najneophodnije reči englesko-slovenačkog i englesko-hrvatskog – na margini stavio jednu zabelešku: naime malog raka: uz njega veliki znak usklika. S takvom pomoći uveče im je za birtijski sto ubrzo stigla u servijetu umotana prepuna činija, za koju se pokazalo da krije brdo onih crveno skuvanih rakova. Svež slankast ukus činio je svoje – bili su to džinovski primerci – a požeški rizling neopisivo je prijao uz njih.

Ali Clayton – koji je zainteresovano razgledao već staklenke sa daždevnjacima i bio kadar da se zagreje za brdsku železnicu daleko iznad njenog tehničkog svojstva – zatražio je da ga odvedu tamo gde bi imao priliku da te rakove vidi žive u njihovom prirodnom okruženju. (Toliko je daleko sezao Milohnićev rečnik i znakovni jezik!) „Da, da“, reče gostioničar, „samo je par stotina koraka dotamo“.

Prešli su ih ih već sutradan. Nije to bilo pravo jezero, nego neka manja voda, napajana svežim Cerkniskim potokom. Obala

.....
³ Tj. Neusiedler See u Burgenlandu. iliti Gradišću

je bila senovita. Ali vodena površina je na svetlosti delovala kao ogledalo. Clayton je legao potrbuške na travu, tik uz odronak obale i sasvim se sagao do vode. Ovde na rubu jezercice je bilo duboko jedva koliko ruka i potpuno bistro. Na svoje zaprepašćenje ubrzo vide tri ili četiri velika raka blizu kamenog odronka obale kako puze iz njegovih šupljina. Clayton je poskočio. „Videh i' već nekoliko!“, doviknuo je Harrieti koja je stojala na livadi. Zbacio je sako, zasukao rukave do pazuha, opet legao potrbuške i otpuzao toliko daleko preko ivice da su ga u ravnoteži držale još samo njegove duge noge. Zatim polako zaroni desnu ruku: ali ciljana životinja, silovitim udarcem repa plivajući unazad, šmugnu u dubinu vode. Clayton, koga je taj postupak iznenadio (nikad pre nije video raka na otvorenoj vodi) i ujedno jako razveselio, približio se rukom drugom raku; ovaj je stajao nedaleko od šupljine u obali, glavom i moćnim kleštima okrenut jezeru. Clayton htjede i ovoga da podstakne na smešan skok; međutim, vanredno veliki primerak očito uopšte nije primetio približavanje njegove ruke. Uto se on odvažio i, neiskusno u tome, uhvati ga baš kako treba: za prednji deo tela koji se naziva glavenogrudni. Clayton izvuče ruku iz vode. Rep životinje je silovito udarao o bokove trbuha, oklopljeni stvor se sasvom ugnuo unazad, široko otvorena velika klešta pokušavala su da dohvate iza. To je naravno bilo uzalud. Clayton se okrenuo na levu stranu i stavio raka u travu, a ovaj vidno srdit počeo da maršira visoko dižući noge, preteće ispružajući klešta pred sobom. Clayton se zasmeha. „U'vatio sam ga!“ doviknuo je Harrieti koja se približila.

Ona se osmehnula i spustila pogled na muža i njegov živahni plen. U tišini se čulo kako silovito šušti Cerknica koja se nedaleko odavde preko stepenice od stena slivala u jezerce. Clayton je ostao da leži pa je opet odmakao raka koji je odmah bio uzeo pravac prema vodi. Ali posle izvesnog vremena iznova ga je pažljivo uzeo za glavenogrudni članak i tako ga, sa ispruženom rukom, doneo tik do ivice vode iz koje je pljosnato štrčala mala kamena zaravan. Postavljen ovamo, škljocavi i štipavi kolos se naizgled malo kolebao, ali onda oprezno sišao u vodu i nestao ka dubini:

Clayton, dokle je mogao da ga vidi, pratio je njegov put, lice držeći tik iznad vodenog ogledala.

„Upoznao se sa mnom“, rekao je Clayton i pokazao u jezero za iščezlim rakom.

„Neće biti da se baš obradovao“, kazala je Harriet.

Nov prirodonaučni lov na rakove nije se održao. Harriet više nije htela ni da ih jede; prošao ju je apetit za njima, rekla je, od pogleda na braonkasto-zeleno stvorenje kako puze u travi; izgledalo je kao veliki pauk. Clayton se živo i kao obradovan saglasio s njom. „Ni ja više ne želim da jedem rakove“, reče.

PREŠLI su na ribe kojih je u jezeru bilo mnogo i ovde su ih i majstorski pekli.

Ostadoše neplanirano duže i pritom pomalo zabatališe svoje higijenske navike. U maloj gostionici nije bilo kupatila. Svakodneвно plivanje – ne u onoj vodi gde je Clayton ulovio raka, nego u jezeru – upražnjavali su kao sportsko zadovoljstvo, naročito Harriet koja je u tome, kao i u ronjenju, bila nadasve revnosna, a ne toliko radi osveženja. I pored plavog neba poodmaklog leta ovde se nikad nije patilo od vrućine. U toj svežoj udoljici svime je naizgled vladala voda i gusto zelenilo. S čuđenjem su se sećali boravka u Beču, otprilike kao da su živeli u kakvom parnom kupatilu, a pogotovo kad bi im slučajni pogled na termometar na prozoru pokazao da temperatura ovde nije bila ništa niža nego tamo. Obilje lišća na sve strane, pljuskavi tok Cerknice, skretanje puteljka na livadi sa sunca pod moćne kupole drveća, vodena prašina kroz koju je jedan jedini stubac sunca prodirao kroz gusto granje, sve to je svuda stvaralo senovite zatone čak i u sjaju podneva i nadilazilo vladajuću vrelinu.

ZELENILO je prodrlo i u sobu. Levo u prozoru bio je delimice vidljiv vrh drveta. Posle osam dana bila je to zapravo već njihova sopstvena soba. Do te mere se bila promenila. Oni su to osećali,

ali ništa o tome nisu govorili. Predstava kako Harriet stoji na livadi (i iza njega kraj onog jezerca u bečkom Prateru) za Claytona je ostala bolna. Znao je već da ju je zapravo zbog toga i oženio, sluteći i predviđajući to. Ovde-onda nebo bi se naoblačilo, svetlost bi počivala kao siva prašina u uglovima prozora. Soba je bila prostrana, mutnim svetlom prožeta sve do stražnjeg zida. U njoj se nalazio veliki sto. Harriet je vazda bila pripravna da piše pisma. Imala je sve što je potrebno za to, uključujući putnu mastionicu koja se pouzdano zatvarala. Zatvorena, imala bi oblik džokejske kape, što je i trebalo da bude, bila je shodno tome i odgovarajuće prugasta. Clayton nije bio u stanju da piše pisma, ali Harriet jeste, mogla je to čak i uveče, posle večere. Claytonu je to jednom gotovo stvorilo utisak kao da je tu otvorila uredno vođenu kancelariju. Pisala je brzo. Za sat četiri do pet pisama. U Englesku, u Kanadu i kuda god drugde. Rukopis joj je bio krupan i uspravan, pero je glasno škripalo dok ga je vodila po svetloljubičastom papiru za pisma. Clayton je ležao na ogromnom divanu, ukrašenom čudovišnim zavijucima. Jednom su Milohniću u Beč poslali dopisnicu.

TEK posle deset dana krenuli su dalje. Slovenački gostioničar je žalio za takvim gostima koje je tako pazio i ugađao im da su Claytonovi, doduše na starinski način, imali veći komfor nego što se danas sreće u mnogom velikom hotelu. Ne predugačak put odveo ih je u jednu zaista drugačiju dolinu koju beše uobličila neka, duboko u svoje korito stisnuta reka. Ali kada su, posle vožnje kolima od Cetingrada do Korane, prvi put duž nje prošetali, brzo im je postalo jasno da je nemoguće da postojana i rastuća grmljavina, koja je ovde ispunjavala vazduh, dolazi od usečenog rečnog korita kraj njih.

Kao odsečena bila je posle jednog zavoja ta leva strana. Ali ušće se uskoro pokazalo zatvoreno kao nekim vertikalnim belim zidom kolosalne visine, koji je, istovetan sa svojom grmljavinom, na malom odstojanju sad stajao pred njima.

Jedan trenutak Clayton se borio za dah, kao da je zaista ostao bez njega. Ne može se pretpostaviti da mu je bilo tada, bilo kasnije palo na pamet najprostije objašnjenja za nadmoćnost utiska koji je sad podnosio: da je naime velike količine vode dotad viđao samo kao horizontalne – recimo pri plovidbi na moru – ali nikada uspravne kao vertikalni zid (barem se u prvom trenutku učinio kao vertikalni i kompaktan).

I Harriet je ćutala. Dakle i ona nije bila imuna na strah.

Gore na beloj zapenušenoj ivici – donji deo vodopada bio je u izmaglici – pokazivale su se nerazumljive pojedinosti: krovići, mostovi, ograde ili nešto tome slično, od starog mrkog drveta. Te stvari tamo gore delovale su nekako jezivo: baš one su bile upravo ono najstrašnije na kataraktu, a da se nije moglo iskazati rečima, zbog čega.

Krenuli su dalje. Grmljavina je ostala levo, pa iza njih, i vodopad im je ostao izvan vidnog polja.

TO su vodopadi Slunčice – gotovo su u središtu mesta Slunj – jedna znamenitost toga kraja koju vredi videti, a ponajviše ono što ih je okrunjivalo. To danas u tom obliku više ne postoji i navodno je delom iščezlo pre više decenija. Ipak, 1877. godine ta svojevrсна skalamerija još se širila nasred zapenušane vode iznad cele gornje ivice surduka, s poveznim pasarelama, ogradicama na njima, kolibicama i mostovima između njih, koji nisu baš svi ulivali poverenje. To što se protezalo celom širinom katarakta bile su vodenice; i bilo ih je mnogo. Svaka je pripadala drugom seljaku.

Clayton i Harriet prešli su duboko usečeno korito Korane, kad im je za to pružio priliku jedan most, i zašli u sasvim izmenjen krajolik. Slunjčica je dolazila izdaleka kroz neku vrstu kamenitog polja: ali ovde se voda razlila silovitom širinom, ključajući i svom svojom širinom nemirna. Neposedno kraj i iza nje prve kuće trgovišta Slunj. Red mlinova koji su okrunili katarakt Harriet i Clayton sad su videli odostrag, s rastojanja od stotinak koraka: a nadalje pogled je padao u prazan vazdušni prostor. Tek indirektno shvatili

su šta u stvari znače te mrke vodenice. Od puta na ovamo pod ostrim uglom račvao se jedan drugi prema vodopadu, dolazeći tik do vode. Tamo su stajala kola, visoko natovarena vrećama koje je nekoliko ljudi istovarivalo i duž vodopada nosilo preko mostića. Neki od njih nisu uopšte išli daleko, samo do treće ili četvrte kolibe u penušavoj vodi. Drugi su se videli kako sasvim napred, maleni, idu s vrećama po pasareli.

TEŠKO je reći šta je u toj slici na Claytona i Harriet delovalo toliko duboko i na trenutak gotovo uništavajuće. Vodopad nije neki redak prirodni fenomen. Mlinovi na vršnom rubu svakako su činili kuriozitet koji, međutim, nisu mogli da dožive kao takav pa da bi se od njega branili. Pri povratku još jednom su se osvrnuli prema vodopadima, gde su, umanjenu, opet videli njegovu krunu.

Kako god bilo – sve to zajedno približilo ih je jedno drugome, pa su duž reke do kola koja su ih čekala išli ruku podruku; i bili su srećni, uveče u birtiji, i srećni u svojoj spavaćoj sobi.

PO povratku s juga saznali su značajne novosti. Mladom paru ih je saopštio najstariji Clayton – tad mu je bilo šezdeset dve. Ipak je i on još postojao: čak na zaista merodavan način.

Razgovor koji se odnosio na novosti dogodio se na dan njihovog dolaska u Brindley-Hall: doslovno u holu. Posle obeda seli su ispred živahne vatre u kaminu, koja je već postala neophodna. Otac Clayton je iznebuha saopštio da je u međuvremenu bio u Beču da obavi nekoliko pripremnih razgovora. Osnivanje fabrike poljoprivrednih mašina tamo za njega je svršena stvar. Ne postoji sumnja u dobre prodajne mogućnosti u delom slabo razvijenim oblastima jugoistoka. Uvoz iz Engleske iz više razloga – među kojima transport i carina čak nisu ni na prvom mestu – po rentabilnosti nikada ne može da se meri s proizvodnjom svih oruđa i za njihovo pokretanje neophodnih lokomobila na licu mesta, naime u samoj Austriji. Naposljetku najstariji Clayton reče da je

već kupio zemljište i da će se bez odlaganja početi s adaptacijom već postojećih postrojenja i dogradnjom novih. Od prvorazrednog značaja je sad pre svega tehnološki momenat: tipovi koji treba da se proizvode moraju u detalj da se prilagode potrebi koju valja zadovoljiti – pa i potrebi u alpskim zemljama. Konačno: „Naučićeš nemački, eventualno i hrvatski i uz to i druge slične jezike, a s Harriet ćeš rezidirati u Beču. Tehnološki momenat ovde apsolutno ne trpi odlaganje. Doneo sam sve informacije tako da ovde u fabrici odmah možemo početi da razvijamo stvari. U Beču se odmah mora otvoriti kancelarija koja će tamo uzeti stvari u ruke. Nažalost u kratkom vremenu nije mi uspeo da pronađem nekog prikladnog za to, mislim za kancelariju. Ne želim ništa da počinem s oglasima i posredničkim agencijama.“

„Mi ćemo pisati Milohniću“, reče Harriet Bobu.

Sin je objasnio ocu ko je to.

„U redu“, rekao je stari.

LAKO se može zamisliti da se u narednom periodu štošta promenilo i da se, kad je prošla godina i po, još mnogo više toga već bilo promenilo. U Beču je proradila fabrika Clayton & Powers, to jest, već se zahuktala, punom snagom. Stari Clayton se nije prevario. U kancelariji je radio gospodin Hvoštik. Još drugih upotrebljivih ljudi angažovano je posredstvom revnosnog Milohnića – koji je dakako za takve usluge bio honorisan. Bob Clayton je već prihvatljivo govorio nemački, a časove hrvatskog uzimao je kod izvrsnog Andreasa. Harriet je u međuvremenu – uostalom tačno devet meseci nakon njihovog svojevremenog prispeća u Slunj – rodila sina kome dadoše ime Donald.

Kad se približio rastanak od Engleske – a da pritom dotad niko sebi nije baš predočio ono što predstoji – on se pokazao kao prilično teška stvar koja je od nekog dana počela da pritiska srce, posebno Harrietino. Njeno tadašnje stanje bez daljeg je još dopuštalo jahanje i tako su Robert i ona – Harriet na alatu – bili više puta gore na širokom grebenu brežuljka i njen konj je pravio skokove po

istoj livadi kao onomad, kad je prvi put videla Roberta Claytona.

Vreme nije bilo sasvim bistro, bilo je blago i mutno i crkveni toranj s one strane reke nazirao se samo kao uska crta.

DONALD Clayton rodio se 10. maja 1878. u Beču, ali su ga, čim je dorastao do obavezne škole, odveli u Englesku gde je vaspitavan. U tome je počivala izvesna tvrdoća u odnosu prema Harriet koja je sasvim starom Claytonu očito lako padala. Dok je pohađao osnovnu školu, dečak je živio u kući svoga dede. Kasnije je dospio u jednu *public school* (realka). Visoku tehničku školu Donald je ipak apsolvirao u Beču – od detinjstva je učio nemački, uz druge jezike, i kao konstruktor mašina u proleće 1902, dakle s 24 godine, stekao titulu inženjera.

Od tog momenta Donald je delovao u bečkom preduzeću, koje je dobro poznao još iz mnogih ferijalnih praksi.

Od tog momenta su i otac i sin Clayton, koji su izgledali sve sličnije što su stariji bivali, dobili karakter kôvnog otiska, kao dve strane kovanice. Donald je posedeo na slepoočnicama već oko tridesete, dok je njegovom ocu još u visokim pedesetim kosa na glavi ostala nepromenjene (a nefarbane) boje. U Engleskoj su ih već zvali ‚Clayton bros.‘, što znači isto što i braća Clayton. Jedina veoma jaka, čak oštra razlika između oca i sina nije bila toliko upadljiva. Donald je od majke nasledio ravno odsečeni zatiljak (koji se kod nje pod frizurama onovremene mode jedva video). Robertova lobanja pozadi bila je snažno zaobljena.

Harriet je ostala vitka, ali je rano ostarila. Od početka je svakodnevno jahala u Prateru, duž Glavne aleje, pa i kraj onog mesta gde je u pozno leto 1877. između starog drveća s mužem koračala do jezerca ili ribnjaka, tamo gde su komarci boravak ubrzo učinili nemogućim. Ali ona svog konja nikada nije zaustavljala kod tog mesta. Alat beše ostao u Engleskoj.

Clayton bros. su u Beču imali običaj da povremeno u preduzeću budu na smenu (posebno dok je najstariji Clayton još bio živ i rukovodio svime od preko) pa su naizmenično sretali jedan

drugoga na dugoj ulici na kojoj se nalazila fabrika: jedan popodne, drugi popodne, već prema tome kako bi se sklopilo. Ujutro je u biro mahom išao otac, jer je tamo odmah mogao da pregleda poštu, popodne sin. Često su naravno bila tamo i obojica.

Ujutro u petnaest do osam a popodne oko jedan i petnaest, više gimnazijalaca koji bi u to vreme svojim uobičajenim putevima išli u školu ili se iz nje vraćali, nisu mogli prevideti njihov jasan dvostruki kôv. I oni su te likove, koji su im dabome bili poznati samo iz viđenja, doživljavali kao braću, pa su ih ubrzo tako i nazvali. Međutim, jasan kôv na čvrstoj valuti na četrnaestogodišnje učenike oko 1910. delovao je već dalekosežno formativno, čak revolucionarno.

Jedan od njih, sin nekog visokog činovnika po imenu Klamtač, prvi je s tim počeo. Braća, koju su drugi učenici već prozvali 'Englezima' – začudo, to se videlo već na prvi pogled, a da se ipak ništa više o njima nije znalo! – delovala su prosvetiteljski i otvarala su vidik ni na šta manje nego na jedan novi način života, naime uspravnim hodom, ako se to može tako reći; jer dotad taj način, u sklopu različitih pesničenja i batinanja na putu do škole i iz škole, nipošto nije bio vladajuć: na prečac, mladi gospodin fon Klamtač odabrao je jedan drugi put do škole, koji je u neku ruku bio okolišan. Njime se dakako moglo ići samo ako čovek ujutro na vreme ustane a u podne bez odlaganja i zazjavanja po čoškovima pođe kući, jer kod Klamtačevih se ručalo tačno na vreme, a otac Klamtač nije trpeo zakašnjenja pri tako ozbiljnom povodu. Zdenko fon Klamtač (tako se zvao naš učenik), međutim, želeo je da uživa u svom obilaznom putu, to znači da hoda ležerno (kako je to video kod Engleza), a u to je onda dabome spadalo još ponešto: ne samo vreme nego takođe nipošto na brzinu otaljana jutarnja toaleta, a u daljem toku tih nastojanja i korektno izvršavanje školskih obaveza, jer jednostavno više nije išlo da se tik pre početka prvog časa navrat-nanos još nešto pročita ili da se tako nešto radi dok profesor već stoji za katedrom. Stvari je sve više i više završavao natenane uveče; jutarnji put do škole više nije bio tako grozničav i ne toliko direktan; naposletku, bio je to obilazni put.

Takvi učinci, koja su izvršeni jednim, ipak još veoma distanciranim dodirima dvaju razdoblja na učenika Klamtača, uskoro su se proširili.

Dabome, obilaznice mladog gospodina fon Klamtača bile su tako udešene da je pritom Clayton bro. naposljetku ipak morao da sreće, i to skoro svakodnevno. Zato što je sad tvrdokorno istrajavao na svojoj novoj ruti – s onom čvrstinom koju rana mladost često pokazuje kod ništavnih predmeta i koja nije ništa drugo do predujmljena forma kasnijih i tvrdih odluka (kao da život hoće da takve stvari rano uvežbava s nama!) – tako mu se vremenom postepeno priključilo još nekoliko školskih drugova; po svoj prilici moguće je da je njegovo ustrojstvo, koje se i inače sve više i više menjalo, emitovalo nekakvu moć. Među onima koji su na takav obilazni način izlazili iz ishodišne kaljuge svoje mladosti a na čvrsto tle s njegovim mnogo opasnijim, jer iz druge ruke preuzetim zavodjenjima, nalazili su se gimnazijalci Heribert fon Vazmut i Fric Hofmok. Otac prvoga bio je čak odeljenski šef u ministarstvu dvora i spoljnih poslova, stari Hofmok naprotiv bio je srazmerno visoki finansijski činovnik.

Ta trojica, koja su sačinjavala jezgro stvari, dobro su se dakle uzajamno uklapala i po poreklu.

Ubrzo su se pokazale i njihove težnje.

Nama ovde ne znači mnogo što je napredak njih trojice u školi za pola godine bio veoma primetan. Ubrzo su spadali među najbolje u razredu. Ali to je bila samo ona krajnja površinska koža jednog obnovljenog tela.

Važnije izgleda što su Heribert, Fric i Zdenko postali jednostavniji svojim roditeljima. Ono jogunstvo mladarije, pod kojim pate svi oni koji ne mogu da dopuste da se s takvima obogati svet, popustilo je, štaviše, naposljetku je naizgled nestalo. Samo je Zdenko pritom zapravo doživio neki rastanak od prethodnog stanja; da, moglo bi ga se nazvati gotovo bolnim rastankom: kada se jednom probudio u noći – što se njemu inače nikada nije dešavalo – i pogledao pravolinijski duž pola godine unazad, kao duž nekog glatkog zida koji je, belo okrečen, vodio do nekog ugla; a upravo

iza tog zida beše se nekoć nalazio – video se tamo; ipak, više nije mogao da iskorači, već je ostao takoreći zatvoren u nekoj niši. U tom trenutku obuzeo ga je strah i on se brzo uspravio u krevetu.

Među mladićima nikada se nije govorilo o *Clayton bros.*, nikada ih nisu pominjali, ostali su nekakav prolazni fenomen na svakodnevnom putu – u isti mah neki ekstremni intimum svakoga od njih trojice, da, neizgovoreni stožer oko kojega se njihala i okretala egzistencija. Na ‚Engleze‘ je bio stavljen najstroži tabu.

HVOŠTIK nije bio čovek koji žudi za promenom. Toliko mnogo toga nije menjao što bi po nazoru svog vršnjaka i prijatelja Milohnića sad već hitno valjalo promeniti; otkad je naime Jozef Hvoštik bio na najboljem putu da kod Claytona & Powersa postane nešto poput pravog šefa kancelarije. Jer što se toga tiče Hvoštik se ipak promenio i, posle dužeg savetovanja sa Milohničem i njegovog nagovaranja, napustio svoje dotadašnje zaposlenje.

Ono je bilo dobro, ali manje-više besperspektivno. U Manufakturi devocionalija Debrössy Hvoštik nije mogao postati ništa više od onoga što je sa svojih trideset godina već bio, naime inokosni komercijalni rukovodilac. Tehnička strana ga se nije nimalo ticala. Iako je to preduzeće bilo jedna od najstarijih i najvećih proizvođačkih firmi na tržištu religioznih ukrasa i suvenira – daleko preko 365 grafika i drvoreza svetaca, među njima i mnogih koji se nisu tražili baš svaki dan, recimo Sv. Trifon (10. novembar) ili Sv. Smaragd (8. avgust) i više drugih – tako je to ipak bila jedna svaštarnica provincijalnog karaktera (uređenje poslovnih prostorija i vrsta nameštenika tome su savršeno odgovarali!) a pogotovo u poređenju s Claytonom & Powersom.

Ipak, Hvoštik se sasvim dobro uklapao u firmu Debrössy. I njemu je bila svojstvena jedna, doduše ne sveštenička, ali ipak saslužiteljska, sakristijanska crta, iako samo u lakoj, jedva primetnoj meri, a nipošto onako kako je to bio slučaj kod mnoštva zaposlenih – izraženo čak u prepoznatljivim detaljima odeće, u crnim širokim atlasnim kravatama, jednostavnim tamnim sakoima ili čak

u neopisivo klobučnom obliku šešira jedne starije kancelarijske gospođice. Poslovne prostorije smeštene u prizemlju ni po danu nisu bile naročito svetle. Uz to je mirisalo na donete obroke namještenika, koje su oni podgrevali na rešou. Naposljetku je ipak je uvedeno i gasno osvetljenje.

Hvoštik dakle nije pokazivao neke osobenosti u odevanju. Uvek ista leptir-mašna boje maline bila je otrcana i potamnela. Isto se može reći o rubu crnog krutog šešira. Guma na polučizmama bila je odavno omlitavela, otuda su mu oko gležnjeva stajale kao lonci ili šolje. Hvoštik je bio obučen u iznošenu odeću. Englezima – Robertu Claytonu i nekolicini gospode, inženjerima, koji su za prvo vreme ovde boravili zbog tehničkog opremanja – to je bilo sasvim svejedno. Cenili su čoveka. On je toliko brzo naučio engleski da je to stvaralo gotovo neprijatan utisak (tako kao da se isprva samo pravio da ne razume!) a kako je od majke znao i češki, ubrzo mu je postao tečan i srpsko-hrvatski. Njegova sposobnost shvatanja bila je zapanjujuća. Hvoštik nije prošao nikakvo drugo obrazovanje sem jedne – svakako veoma dobre i solidne – trgovačke škole. Tako je on sad svakodnevno hitro i revnosno ulazio i izlazio kod Claytona & Powersa, otrcan, onakav kakav je bio.

I to poslednje Milohnić je vremenom hteo da promeni kod svog prijatelja. Ipak, kako je već nagovešteno, postojale su promene koje su mu se činile prešnije.

Već sokak u kome je Hvoštik stanovao nije se sviđao ‚Milu‘ (tako ga je Hvoštik zvao, kojemu se sa svoje strane ovaj obraćao sa ‚Pepi‘). Kad bi se smračilo, u slabo osvetljenom ‚Adamovom sokaku‘ (nije li taj naziv bio zlokoban?!) pojavljivale su se na trotoaru pojedine mrlje, prilike, koje su stajale ili se u blizini nekog haustora šetkale gore-dole, delom stajale i ispod ili ispred istoga u slaboj svetlosti gasne svetiljke. Zbog toga se te žene nisu mogle smatrati prolaznicama, a to one nipošto ne bi ni htele. Jer one su se obraćale pojedinim prolaznicima. Svaka je u nekoj od kuća imala sobu, gde se onda u slučaju dogovora nešto dešavalo (hauzmajstorica je prilikom izlaska gosta iz haustora naplaćivala špergeld⁴,

⁴ U Beču su postojali takozvani propisi o zaključavanju prema kojima je hau-

kao i prilikom dolaska, dakle svaki put dvaput, a dabome daleko više kad je od neke „solidne partije“). Ali sad presudno biva to – a samo je to okolnost koja može da pobudi naše zanimanje! – što one kuće nipošto nisu baš u celini služile za naznačene svrhe (u sokaku nikada nije bilo više od četiri do pet neprolaznica), nego su u njima stanovali radnici, nameštenici, penzioneri i trafikanti i njihove porodice, kao i u ostalim kućama u tom skromnom kraju. Takvi stanari ustupali su ženama jednu sobu, ne za stanovanje, nego u poslovne svrhe. Ljudi su u velikim gradovima tada bili veoma siromašni. Ako do prostorije koja bi došla u obzir – mahom je to bila najbolja u stanu – nije postojao dovoljno odvojen ulaz, onda je takav ulaz, često na komplikovan način morao da se načini. Nastajali su potpuno izdvojeni hodnici, uski prolazi između na razapetim konopcima pričvršćenim starim tepisima, ćebadima i krevetskim čaršavima, i takvi prolazi vodili su mahom kroz neku sobu, deleći je u dve prostorije, i tako vodeći do vrata prijemne prostorije dotične žene. Posetioci, idući za njom, gotovo uvek ozbiljna lica, gledali su kako kroz zastore i zavese prigušeno sijaju petrolejske lampe i mirisali njihova topla isparenja, kako stanara, tako i lampi. Ovde ne treba da se istražuje i utvrđuje, već samo da se ima u vidu kao je ipak moguće i zamislivo da su pri svetlu petrolejskih lampi, koje su se providele kroz zastore, školska deca u pozni sat pisala svoje domaće zadatke.

Toliko dakle o Adamovom sokaku (kako bi zaključno rekao grčki istoričar Herodot), a Milu je sve to bilo više nego dovoljno za pomenuto živo nezadovoljstvo.

Međutim, Hvoštik je u stanu imao čak dve takve žene, tamo na noćnom radu.

U svakom slučaju bez zastora, čaršava ili zavesa, jer su sobe, svaka zasebno, bile dostupne direktno iz predsoblja (tamo je celu noć gorela jedna petrolejska lampa).

„Ako to saznaju Englezi, letiš napolje“, kazao je Milo. Prilično
stor imao da se zaključava preko noći – ranije i preko dana. Hauzmajstori su naplaćivali ključarinu prilikom otključavanja u vidu takozvanog šperzekserla, to jest 6 krojcera.

je neobično da mu se u odnosu na firmu Debrössy nikad nisu javljala takva razmišljanja.

„Ne tražim od tebe, Pepi“, reče još, „da istog časa zameniš svoj stan ili da smesta izbaciš te žene. Ni jedno ni drugo nije moguće. Prvo bi, uopšte uzev, bilo bolje rešenje. Ali ipak bi trebalo barem da razmisliš o tome da tu nešto promeniš.“ Govorio je neki nemački koji je zvučao pomalo tvrdo, blisko načinu pismenog izraza. U dubini to je za njega ipak ostao naučeni strani jezik.

„Razmišljam ja“, rekao je Hvoštik i kiselo se zagledao u prazno. Pritom je, po navici, zakopao levi kažiprst u džep prsluka.

Milo je u osnovi sasvim dobro znao da je Hvoštik nepopravljiv.

A ne bi uopšte bilo ni jednostavno nekako promeniti Hvoštikove stambene prilike, kao što se to ovde otrprve možda činilo.

Kako je on to došao do žena koje su mu noću utvrđivale bokove sleva i zdesna? Prostrani kabinet u koji se povukao, nalazio se usred stana između dveju raspoloživih soba. Tako je Hvoštik odvojio ljubavna gnezda. Dvokrilna vrata kabineta prema obe sobe bila su dakako zaključana, zastrta, štaviše zakrčena komadima nameštaja.

Zbog čega i otkud te žene? Hvoštik još nije imao ni dvadeset pet godina kada je iste godine ostao bez oba roditelja; otac je umro za majkom. Otac je ceo život radio kao kelner, poslednjih deset godina u obližnjoj birtiji, gde su Pepi i Milo još dan-danas povremeno sedeli (i onaj zabeleženi razgovor od maločas bio se vodio upravo tamo, a uslediće ih još nekoliko te vrste!). Gazda birtije je naravno znao Hvoštika kao sina njegovog nekadašnjeg „obera“. Pepi je ostao siromašan, kod firme Debrössy njegov je prihod još bio mali, tamo se podigao tek kasnije, a to u stvari znači da je on unapredio posao.

Posle očeve smrti nije mu ostalo skoro ništa sem stana s manje-više grozomornim nameštajem.

No, barem ni s kim nije delio taj stan.

I bio je mlad.

Imao je posao i mogao je da se izdržava.

Ipak, nategnuto, čak mizerno. Uz to čovek s dvadeset pet go-

dina nije baš neki organizovani finansijski savetnik. Jednog dana hauzmajstorica – gospođa Veverka, jedna trogloditska gomoljika koja je hramala iz kukova – reče mu da će doći doveče da mu nešto predloži. (Eh dabome! Dvostruki špergeld!) Sobe su veoma pogodne, njihov položaj, reče gospođa Veverka, pa još u visokom parteru! I on, Hvoštik, mogao bi zaista da popravi svoj položaj. Ona je sračunala. Bilo je to poprilično. Dve veoma pristojne žene. Veverka je naravno sasvim tačno znala da primanjem žena paragraf kaznenog zakona o podvođenju neće potkačiti nju nego Pepija Hvoštika. Ipak, policija je u toj ulici tolerisala stvar, barem dok niko ne bi podneo formalnu prijavu.

Tako je došlo do toga. Finy i Feferl (Jozefine i Genoveva). Obe veoma skromne, veoma suzdržane. U dobi oko trideset. Pre nešto više. Pre korpulentne. Danas se te dve ne bi mogle zamisliti u poslu. Tada je međutim ceo položaj te branše bio bolji a moda nije bila neprijateljska prema debeljucama.

Gradišćanske trapavice seljačkog porekla, odbegle s devetnaest, presite jarma (*vomere fessae*), radije će u Beču preživljavati ležeci na leđima, nego u Poderzdorfu zamahujući grabljama, ili u Sankt Marijenkirhenu, s one strane Nežidera, već prema severnom kraju jezera: pod najmom su bile i tamo. Taj kraj je istačkan jezerima i barama. Finy i Feferl ubrzo su po njima plivale i ronile kao belouške, ali u kupaćim kostima kao u crevima za kobasice, a ne kao mađarske seljanke koje su u vodu sve do grudi ulazile u haljinama.

Hvoštik nikada nije razgovarao s njima, jedva ih je i viđao, najviše u predsoblju kad ispred njega šmugnu i nestanu. To je bio njegov uslov. Sve je morala da aranžira hauzmajstorica. Kod njegovih novih podstanarki kao i kod njega od početka se potvrdio neki instinkt za izvesne granice koje se ne smeju prekoračivati, jer se bez razmišljanja sa sigurnošću znalo da su s druge strane sasvim druga područja, druge situacije i njihovi zakoni. Obe žene su uspevale da izađu na kraj bez makroa. Možda to nije uvek bilo tako. Možda baš zbog toga u tom pogledu za njih više nije bilo puta nazad. Tako nešto je inače znala i Veverka.

Kad je hauzmajstorica otišla s napojnicom, Hvoštik je stajao na prozoru i gledao na ulicu. Ta soba je bila spavaća soba njegovih roditelja. Bračni kreveti su još stajali tamo gde su stajali decenijama. Sokakom dole nije se kretao niko, niko se nije pokazivao, prostirao se prazan u sivilu i žutilu. Hauzmajstorica je kazala da u svakoj od soba levo i desno od njegovog kabineta mora da stoji po jedan od ta dva kreveta, a sem toga potrebna je i sofa, ali Hvoštik ne treba da brine o tome, u dnevnoj sobi je ionako jedna, a jedna druga je zaostala prilikom nečijeg preseljenja, ona zna da je na tavanu pa će dati da je spuste dole; slična je kao njegov divan u kabinetu, na kome on spava... Hvoštik je bio potišten; izgled na bezmalo utrostručen mesečni prihod trenutno je slabo pomagao da mu popravi raspoloženje,

No iznenada, gledajući na jednu od nogu visokih bračnih kreveta, na prednju levu, znao je da je ovde bilo mesto njegove najveće sreće koju je ikad u životu osetio: s novim vozicom, jednom jedinom skupocenom igračkom čitavog njegovog detinjstva. Brižljivo čuvanom. Do danas. Još ju je imao, u njenoj lepoj velikoj kutiji.

Tokom božićnih praznika smeo je s njom da se povuče u spavaću sobu roditelja da se igra neometan. Kružna pruga išla je oko jedne krevetske noge, i voz je uvek iznova nestajao u tami i pojavljivao se iz nje. Sasvim kao bečka gradska železnica s njenim tunelima.

Sreća je dakle postojala. Hvoštik ju je poznavao iz sopstvenog iskustva! Poznavao ju je i iz izleta s ocem i majkom na Raksalpe. To beše bilo jedino zadovoljstvo koje bi kelner Hvoštik s vremena na vreme sebi priuštio, sve do svojih poslednjih godina: rano u nedelju, još po mraku, ali pre podneva već na vrhu. Predah negde u zavetrini i zapanjujući pogled preko strmenitih krečnjačkih litica na šume dole, razbacane poput tamne nabučene čoje.

Pepi je poznavao planinu. Mnoge njene pukotine, litice i staze. Sve zaboravljeno, otkad je bio kod Claytona & Powersa. Ali vratiće se to.

VEVERKA, koja je sa svojim ohauzmajstorisanim mužem (strašne li reči) i pastorkom stanovala u prizemlju, zapravo skoro u podrumu, u trogloditskoj skučenosti (tek mnogo kasnije uvedeno je gasno osvetljenje), posle smrti bračnog para Hvoštik rado bi aspirirala na taj stan. Ali tada joj nije uspelo da kućevlasnika (koji je živeo u sasvim drugom kraju grada) pokrene da otkáže mladom Hvoštiku. Kućevlasnik jednostavno nije video nikakav razlog za to, i Veverku nije baš gledao ljubaznim, pre staklenim pogledom, kad je primetio kuda je zapucala; shodno tome ona se osetila pobuđenom da brzo kaže nešto pohvalno o gospodinu Hvoštiku. Hauzmajstorica mora da stanuje u parteru, to je svuda tako, rekao je kućevlasnik, i dosad je sasvim uspešno izlazila na kraj. Kod njega nije običaj da se stanarima otkazuje bez razloga. Ako bi ipak mladi gospodin Hvoštik sa svoje strane jednom poželeo da se preseli negde drugde: onda bi on rado bio spreman da kao sledećeg zakupca u prvom redu uzme u obzir njenog pastorka.

S te strane dakle nije se mogla napasti Hvoštikova tvrđava, to je Veverka uvidela. Ali sad kad su žene gore obavljale svoj zanat, sad bi ona ipak znala da kaže ponešto o Hvoštiku; u najmanju ruku to da je, što se tiče vladanja, ponašanja, imao jednu slabu tačku, da se mogao napasti s pozicije zakona. Vidi se da su Finy i Feferl bile postale neka vrsta dvostrukih trojanskih konja, samo što su spram jednog takvog imale dve bitne prednosti: zbog njih se nisu morali rušiti bedemi (naprotiv! morali su se čak na vrata navaljivati komadi nameštaja) i sem toga: one su donosile nekakav prihod. Ne baš zlatne jabuke, što ni trojanski konj nije činio, ali barem četrdeset krojčera špergelda svake noći. Tako je Veverkino moralno zgražanje nad Hvoštikovim dopunskim prihodom ostalo privremeno latentno. Držala je to kao policija; za prvo vreme je tolerisala i ćutala; dakako i spram kućevlasnika koji se uz to ovde viđao krajnje retko.

ONO što mi znamo, znao je i Hvoštik. U najmanju ruku to da bi izbacivanje žena sa sigurnošću za sobom povuklo Veverkinu prijavu zbog podvođenja, pri čemu bi gomoljika verovatno bila kadra

da dokaže da je izbacivanje usledilo posle njenog pritiska, pošto je jednom nesumnjivo utvrdila nepodopštinu u Hvoštikovom stanu. Sem toga: policija je tada više verovala jednoj hauzmajstorici nego ikom drugom.

Dakle, ono što znamo mi, znao je i Hvoštik. On je ležao u sredini, stanjen, takoreći uklinjen, i razdvajao gnezda odvratnog sladostrašća; otprilike kao kakva kiselo-stegnuta crta, oštra bora koja tu i tamo podeli lice. Razdelnica, ali ne presudni jezičak na vagi, nažalost: jedan takav je činila samo Veverka.

Cela stvar je postala najgora tek godinama kasnije, kad je njegova pozicija kod Debrössya već bila veoma sigurna (posao je već doslovno zavisio od njega), pa bi Hvoštik odavno mogao bez podstanarskih dodataka Finy i Feferl. Odnos prema Veverki ostao je uvek ljubazan. Posle promene radnog mesta Milo ga više nije ostavljao na miru. Postepeno, Hvoštik je na to otupeo. Uklinjen, kako je živeo i ležao, doslovno se omamljivao radom, u birou je ostajao dokle se ikako moglo, pa uveče mrtav umoran padao u krevet. Sad zaista više nije primećivao šta se zbiva levo i desno od njega. Odlaska u crkvu nedeljom se pridržavao. Ali nedeljupopodne sad je provodio podeljeno kod dvojice učitelja stranog jezika. Tada, tokom prve godine kod Claytona & Powersa bilo je i to da se bacio i na tehnološki momenat, pa se, kad god je bilo moguće, raspitivao o tome u samom preduzeću – sasvim različito od njegovog ponašanja kod Debrössya, gde je 365 kalupa svetaca imalo malo toga da mu kaže. Tako se onda dogodilo da kancelarija fabrike mašina pod Hvoštikovim rukovodstvom više uopšte nije pravile greške u tehnološkom pogledu (što se inače lako događa, pa se u početku i ovde događalo), jer je Hvoštik naprosto u svakom trenutku imao u glavi katalog svih mogućih artikala, aparata, kombinacija i celokupnog pribora.

Nije bio potreban Milo da mu ukaže na neprihvatljivost njegovih kućnih prilika. S druge strane, Hvoštikovoj prirodi bilo je potrebno da kroz tolike godine ostane u takvim prilikama, istinski tolerišući, i naposletku ne reagujući na to drugačije nego kiselim kosim pogledom.

IZJUTRA u pola šest jedan teretni voz polako je izašao na most čiji je uski obris stajao visoko iznad takozvanog Dunavskog kanala (nekad glavnog toka): ubrzo, takoreći zadebljan vozom, vodoravno opervažen balama vate od izbačene pare. Na jednom određenom mestu, pre nego što bi se mašina tamno isturila na most, ispustila bi pisak. Hvoštik bi to sad tokom leta čuo svakodnevno. Njegovi prozori su stajali otvoreni. U to doba je već uveliko bio na nogama. To je postalo njegovo jedino slobodno vreme tokom prve godine kod Claytona & Powersa. Prerani početak rada u kancelariji Mr. Clayton je smatrao nepotrebnim. Potpuno ga je zadovoljavalo ako bi se nameštenici pojavili oko pola devet. Samo su čistačice morale biti tu oko sedam, da temeljno provetrite i počiste. Leti je Hvoštik svako jutro zarana napuštao svoj tako malo voljeni dom i odlazio u šetnju. Mahom tik posle šest, baš kad je Veverka, otključavala haustor. Ljubazno pozdravljanje: „Već tako rano, gos'n Hvoštik?!“ Skoro svaki put.

U pet i trideset, dakle, voz je išao preko mosta i dalje vijaduktom prema takozvanoj Praterskoj zvezdi.

Plavne livade pod šumom počivale su prazne. Bilo je ljudi koji koji su imali slične navike kao Hvoštik i stavljali se u pokret pre početka dana: samo na otmeniji način; na jahačkim stazama, levo i desno uz Glavnu aleju crvenkastim iverjem prštala je pod kopitama trpko-mirisava treslovina.

I ulice su još počivale prazne. Hvoštik nipošto nije išao samo u Prater. Hodao je on i ulicama. Tadašnja izgrađenost obalskog područja dakako još dugo nije bila tako potpuna, kako je to postala u narednih dvadeset godina. Ali već su postojale ulice s – tada upravo – novim kućama. I danas još, ukoliko nisu menjane fasade, pokazuju zaista grozomorne ukrase.

„Glavna aleja“ u Prateru pravo poput strele između svog kestenovog drveća ide od Praterske zvezde ka takozvanom „Lusthausu“: jedna izdužena perspektiva, optički topovski metak u daljinu. Hvoštik tada još nije poznao Harriet Clayton. Prštalo

je crvenkasto iverje treslovine. Dama je projahala pored. On je jedva digao pogled. Desno se između starog i vrtoglavo visokog drveća plavnih livada protezala široka vodena površina. Ovde bi sad Hvoštik sa svoje strane mogao da oplemeni svoju jutarnju šetnju, ako ne kavaleristički, a ono makar nautički. Ali nostromo je dakako još spavao. Raznobojni čamci stajali su poredani uz prazno drveno molo. Neka laka mlečna zamućenost omaglila je jutarnji vazduh. Zasićenost mirisima: levo od aleje je močvarni vodeni rukavac odisao hladnim isparanjem; na jahačkim stazama ležala je treslovina; na sve strane u vazduhu, međutim, još je visio dah bujnog rastinja tokom čitave jedne letnje noći. Već je po prostranim livadama polegao sunčani teret dana izrastajući u nagomilanu vrućinu.

Ako bi čovek kročio na sredinu širokog kolovoza tad bi mu perspektivistički hitac sasvim na kraju pokazao žutu mrlju ‚Luthausa‘.

Barokni paviljon. I u njemu bezbroj brbljivih papagaja. Možda rođenih još u prethodnom stoleću.

Kasnije je od toga postao restoran i to ostao do današnjeg dana.

Vodena površina udaljavala se od aleje; nedaleko od nje, zdesna, još jedna plitka bara razlivena između starog drveća plavnih livada. Hvoštik je tamo rado hodao napola peskovitom blatnom ivicom. Ujutro komarci nisu nasrtali. Visoke kupaste krošnje na daleko, sveži dah svetlucave vode, savijutak jednog puta između gustog grmlja unutra gde je još znala da polegne svežina noći: sve je to zadržavalo plavu senovitost pri podmaklom danu i ovde mlečnom izmaglicom blažilo toplotu koja se prikupljala.

KAKO vidimo, naša otrcana konfekcijska leptir-mašna bila je prilično usamljena. I inače malo poznanstava. Milo. Hvoštik je naravno osećao da je Milu drag i da se svaki put raduje što ga vidi. Ponavljane opomene zbog Finy, Feferl i Engleza Hvoštiku zapravo nisu

dosadivale; i bio je daleko od toga da zbog toga recimo izbegava Andreasa. I nije to kod njega bila ni neka zadrtnost. Samo se ponašao kiselo-pasivno. Uostalom ubrzo je bilo i privatnih poznanstava s kancelarijskim kolegama kod Claytona & Powersa; recimo s ovim ili onom. Ovde začudo nije bilo nikoga ko mu se nije sviđao. Izborom personala koji je sproveo Milohnić pokazala se ona fiziognomijska srodnost koja je proizvela uzajamne simpatije. Za firmu je to činilo neku vrstu latentne ali stalno delotvorne prednosti.

Hvoštikove jutarnje šetnje su se širile, kao što je pomenuto, ne samo po livadama i čestarima u Prateru nego i po ulicama, delom podalje, delom u blizini. Jedan poduži, već velikim delom izgrađen red kuća, jednim delom je skoro paralelno pratio reku koja je ovde u svakom slučaju zaobilazila širokim i plitkim lukom. Hvoštik je gledao bledu jutarnju svetlost poleglu na protegnut, belo okrečen front kuća i već jutarnjim suncem blešteći oslovila pojedine visoko postavljene prozore. Naravno, nije svako jutro bilo vedro. Sem toga bilo je prozora u senci. U takvima se i sada, leti, čuvalo ovo i ono. Recimo boce mleka. Hvoštik je znao prozor jedne sobe na prvom spratu kuće na uglu, gde je u prolasku mogao da posmatra mnogo promena (kasnije jednom u toku godine, 6. decembra, na dan Svetog Nikole, na prozorskom jastuku su stajale cipelice, u koje zaštitnik sve valjane dece beše očito stavio nešto, što je izvirivalo u nabranom svilenom papiru; u to vreme su Hvoštikove jutarnje šetnje sasvim prestale; samo je još posle osam išao malo okolišnim putem do kancelarije). Ako je nebo bilo oblačno onda je svetlost počivala u uglovima nizova prozora kao siva prašina. Prostorije u tim novim zgradama su verovatno bile velike, prozori su bili široki, ne kao u Adamovom sokaku, i mutna svetlost padala je sve do zida u dnu prostorije.

Jednom je Hvoštik morao da izađe iz kancelarije u jedanaest prepodne, pa je prolazio nedaleko odatle i preko mosta na drugu obalu. Tamo je stanovao gospodin doktor Eptinger.

On je bio vrstan advokat i zastupao je firmu Clayton & Powers.

Danas prepodne nije bio u kancelariji, koja se nalazila u centru grada, a ni u sudu, nego je očekivao gospodina Hvoštika – za čiji

je dolazak bio zamolio – u svom stanu. Hvoštik je tamo išao prvi put.

Dr Eptinger je obdelavao i poreske stvari firme (to u ono vreme još nije bila posebno zanimanje). Ne sme se zaboraviti da je ovde bio u pitanju novi poreski obveznik, s nedavnim, veoma visokim investicijama. Radilo se dakle o tome da se unapred postigne jedna povoljna merna osnova kao pretpostavka za sve sledeće: radilo se o polaznoj tački. Radilo se dobijanju ispravnog suda u odnosu na trenutno dosežno: a to je moralo biti dosežno, bez opasnosti da kod poreskih vlasti poljulja moralni kredit. U celini: ta akcija, taj temelj-početak bio je od značajnog uticaja za rentabilnost preduzeća tokom godina, čak, zapravo zauvek.

Doktor Eptinger se već više meseci bavio tim stvarima. Može se reći: voleo je taj problem. Trenutno ih je u stvari bilo više. Jedan od njih ticao se kupovine zemljišta u Beču od strane starog Claytona, čime je sve u stvari počelo. Te – inače veoma povoljne – kupovine zemljišta dr Eptinger je hteo da se uračunaju u investicije, kao njihov deo, te dakle u izvesnoj meri integrisano. U poreskoj administraciji u prvi mah nisu bili tog mišljenja, već su mislili da to zemljište razmatraju prilikom razrezivanja poreza na imovinu sasvim starog Claytona u Austriji, zajedno s respektabilnom vilom na rubu Pratera, koju je on istovremeno kupio od izvesnog trgovačkog savetnika Grolvicera, koji se preselio u jednu nasleđenu hicinšku vilu i koji je bio srećan što se otarasio velike, skupocene i povrh toga podrumski vlažne kuće u Prateru (u kojoj su sad živeli Robert, Harriet i mali Donald – razume se da je i najstariji tamo imao svoju sobu).

Referent, s kojim se doktor Eptinger suočio u poreskoj administraciji, komesar dr Hemeter, s jednom neobično lepom, uskom donjoaustrijskom seljačkom glavom, pripadao je onoj vrsti činovnika čije je temeljno fiskalno mišljenje ipak ostalo pristupačno uticaju čisto političko-ekonomskih, čak patriotskih promišljanja: što je ovde dakako izlazilo na uviđanje da se u prilivu engleskog kapitala u Austriju u svakom slučaju najpre vidi nešto pozitivno. Takva gospoda, poput dr Hemetera, radila su doduše fiskalno, ali

u isti mah i u stvarnom državnom interesu, što ne mora uvek biti isto. Dakako, tada su jednom zauzeto stajalište zastupali i prema gore, spram svojih nadređenih.

Doktoru Eptingeru bilo je stalo da jednom lično i neometano porazgovara s gospodinom Hvoštikom, koga je odavno zapazio, pa je to kazao i Robertu Claytonu: „Taj čovek ima oštar instinkt za trgovačke stvari. Smatram ga veoma inteligentnim.“ „Uzeste mi reč iz usta!“, reče Clayton, nasmejavši se. Bilo je možda čudnovato što je advokat zamolio šefa kancelarije kao na neku konsultaciju. Englezima tako nešto nije bilo čudnovato. S njima su teškoće bile na drugoj ravni. Spram austrijskih vlasti oni su se držali takoreći četvrtasto umesto okruglo, pa su ovde-onda zbunjivali doktora Eptingera sasvim nepredvidljivim moralnim razmišljanjima.

Hvoštik je prešao most. Pod miškom je nosio aktentašnu od čvrste kože: u njoj se u stvari nalazio izgovor pod kojim ga je Robert Clayton danas zamolio da ode preko do doktora Eptingera, kome su još nedostajali ti dokumenti za poreski dosije: naime, u detalj kompletne fakture od, u Engleskoj kupljenih i u Austriju importovanih ugradnih delova mašina i alata, skupa s pratećim dokumentima i carinskim dozvolama i potvrđama. Nije bilo moguće poveriti to nekom kancelarijskom kuriru. Hvoštik je hodao polako. Iste stvari koje je brižljivo nosio pod miškom, bile su mu i u glavi. Na sredini mosta čak je zastao na nekoliko trenutaka i pogledao preko ograde dole u zelenkastu brzu vodu. Postupi li tako, onda se kroz nekoliko sekundi čoveku učini da se ceo most kao kakva široka pozornica kreće nizvodno. Hvoštik je to znao iz svojih dečačkih dana. Ostavio je za sobom most i skrenuo levo, uzvodno, kejom.

Ovaj je velikim delom bio još neizgrađen. Prema Prateru pokazivali su se zdesna tornjići i kalkanski krovovi vila. Tek bliže železničkom mostu ponovo su započeli redovi kuća. Kada je Hvoštik pronašao broj, potražio je u hodniku zgrade na takozvanom „tableau“-u ime dr Eptingera i našao ga. Haustor je s oba krila stajao otvoren. Iz njega se gledalo napolje na Dunavski kanal. Činilo se da otvorenost neba nad vodom silnom svetlošću takoreći potiskuje kuću.

Hvoštiku je otvorila sobarica. U vratima s mlečnim staklima u predsoblju odmah se ukazao mali šiljobradi advokat, i ponudio Hvoštika da uđe. Soba je imala dva velika prozora prema vodi. Bilo je veoma svetlo i činilo se puno sve samih reprezentativnih stvari: impozantan pisaci sto, fotelje, vitrina s figuricama, široki divan. Tokom nekoliko trenutaka Hvoštik nije gledao kroz prozore, nego u stvari u jedan treći prozor koji se sad otvorio između ona dva što su gledala na Dunavski kanal. On je bio slika. Na stočiću, u plavoj haljini, golih nogu i u soknicama sedela je jedna devojčica od nekih deset do dvanaest godina. Slika je bila velika, prikaz u prirodnoj veličini. Hvoštiku je stvorila četvrtasto plavo udubljenje u zidu. Doktor Eptinger je popravio položaj jedne stolice, sobarica se pojavila s dve čaše malage na poslužavniku. Hvoštik je morao da zauzme mesto poluokrenut slici, sad ju je video u uglu oka, s leve strane.

Uznemirilo ga je što je dr Eptinger, takoreći neupadljivo, posmatrao njegovo odelo: to je bio slučaj već u predsoblju. Možda su i drugi ljudi posmatrali otrcanost tog odela: bilo kako bilo, Hvoštik je to osetio prvi put ovde i sad.

Izvadio je poreskom dosijeju pripadne akte i položio ih ispred sebe na okrugli stočić. Pritom se nečega dosetio: praznu kožnu torbu mogao je da odloži levo, na neku vrstu etažera koji je tu stajao. Pritom će moći na nekoliko časaka da gleda sliku. Opet je pogledao dete. Behu to oči odrasle osobe. Počivale su kao u malim hengematima ili džepićima, u svakom slučaju ispod očiju bilo je neko ispučenje.

„Vi živite ovde u kraju, zar ne, gospodine Hvoštik?“, reče Eptinger.

„Da, preko, s druge strane“, (Dunavskog kanala, podrazumevao je), „u Adamovom sokaku. Ali zadovoljan tamo nisam“, dodade. To je izašlo sasvim iznenada, kao da su usne i jezik sami izgovorili tu rečenicu, bez Hvoštika. Povrh toga ovaj je jasno osećao da je s poslednjom primedbom samo odgovorio na prethodno merkanje njegovog odela.

„Hm“, rekao je doktor, „mogu misliti. Da je neko lepo okruženje, nije.“ Pogledao je sad pored Hvoštika, desno, na onu sliku koja je

predstavljala njegovu, nešto mlađu sestru kao dete u plavoj haljini, sada suprugu zubnog lekara dr Bahlera.

Hvoštik je mislio na Mila: i kako je sasvim u pravu. Kako u pogledu odela tako i stana. Možda je sad billo prekasno.

„Gospodine Hvoštik“, reče dr Eptinger, „želeo bih ovom prilikom da Vam kažem i nešto privatno. Odmah potom ćemo prodiskutovati i naše stvari“ (pokaza na dokumente na stolu), „ali mig koji imam da Vam dam, mogao bi Vam biti od interesa.“

Sad to dolazi, pomislio je Hvoštik. Levo iza njega plavila se slika, novi prozor. Ali najednom – beše to kao ustrel, strela s tavanice – on se ipak opet pouzdao u taj položaj ovde; upravo u taj položaj ovde i sad, u kome se nalazio, on se pouzdao.

„Ako želite da zamenite svoj stan, a to bi možda bilo dobro, onda bih Vam mogao pomoći. Ovde u kraju“ (imenovao je onu ulicu na drugoj strani „kanala“, koja se pružala paralelno s njim) „postoji jedan kućevlasnik koji je moj klijent. U zgradi stanuje i moja mlađa sestra, žena jednog lekara, u premalom stanu. Ona već ima jednu curicu, i možda dođe još dece; u dve reči, ona želi da se preseli, u Döbling, u neki stan koji je dovoljno velik da njen muž u njemu može da uredi i ordinaciju. Uz to on većinu svojih pacijenata ima napolju među vlasnicima vilâ. Nešto već postoji u izgledu, ali stan koji bi oni u stvari želeli biće slobodan tek sledeće godine početkom trećeg kvartala. Zasad još ništa nije definitivno, no meni se čini da bi sadašnji stan moje sestre, Vama, gospodine Hvoštik, kao momku, veoma odgovarao. U slučaju da od toga nešto bude, ja bih Vas, ako će Vam to značiti, na takav način obavestio da možete da otkazete sadašnji stan u zakonskom roku. U poslednje vreme je enormno mnogo izgrađeno. Stanovi sad često poduže zvrje prazni. Kućevlasnik je moj klijent, a upravo je moja sestra ta koja želi da se iseli. Rado bih se kućevlasniku našao pri ruci, pa mu odmah za tim pribavio meni poznatog, solidnog zakupca. Položaj bi Vam, gospodine Hvoštik, bio povoljan. Ni od Vašeg novog stana ne bi Vam bilo ništa dalje do kancelarije, nego sad. A u sadašnjem stanu na duži rok teško da možete ostati.“